

Pirmą valandą nakties, o dar tokiame šaltyje, – vagis taip nesielgė, pamanė Maksas. Jis mirktelėjo žibintais, greitai pasuko į kelkraštį ir sustojo. Galiniame veidrodėlyje stebėjo, kaip vyras neskubriai artinasi, išjungęs radiją pasilenkė ir atsuko langelį keleivio pusėje.

Žemai palinkęs Onas pažvelgė į smulkų, fanatišką Makso veidą. Onui jis priminė ibį, egiptiečių *Ibis religiosa* plonu kaklu ir kumpu snapu; kirvį primenantis vairuotojo profilis spinduliavo sunkiai nusakomą grėsmę. Savo ruožtu Maksas spoksojo į stambią, valdingą Ono fizionomiją. Klasikinė, tiesi kakta perejo į tiesią nosį; po ją ryškėjo tokia pati klasikinė, nedidelė burna išraiškingomis lūpomis, vos platesnėmis už nosies šnerves. Veidas jam pasirodė kažkur matytas.

– Kur jums reikia?

– Gal važiuojat į Amsterdamo pusę?

– Lipkit vidun.

Onas žengė žingsnį atgal ir kritiškai nužvelgė automobilį.

– Galiu tik protestuodamas!

– Meldžiu jūsų, – linksmi atitarė Maksas.

Kai po šiokių tokių pastangų jau Onas sėdėjo, tiksliau, gulėjo mąšinoje, Maksas smarkiai paspaudė greičio pedalą ir automobilis šoko į priekį it lenktyninis žirgas.

– Gražūs ratai, – pagyrė Onas, veido išraiška leisdamas suprasti, kad laiko savo geradarių nevispročiu.

Maksas prapliupo juoktis.

– O, tai dar tik pradžia. Kai užaugsiu, nusipirksiu baltą atvirą rolsroisą. Tada apsitaisęs baltais kailiniais sėdėsiu ant galinės sėdynės, perleidęs vairą gražuolei.

Dabar ir Onas prikandęs liežuvį prasijuokė ir nususuko nuo Makso. Jam jau buvo pradėjęs formuotis pagurklis.

– Kodėl iškart neperkate vaikiško vežimėlio?

Maksas pasižiūrėjo į keleivį. Jie surado vienas kitą – kokia didi akimirka. Ar abu tą suprato? Vos keli žodžiai nutiesė tarp jų tiltą. Maksas suprato, kad Onas jį permato kaip niekas kitas anksčiau, panašiai Onas jautėsi Makso suprustas, nes jo agresyviai ironijai šis ne priešinosi, o iš jos juokėsi – o juokas buvo nepažeidžiamas. Jie atpažino vienas kitą. Šiek tiek susidrovėję dėl šios padėties porą minučių

tylėjo. Kai paliko prašmatnią Vasenaro alėją ir įvažiavo į greitkelį, Maksas paspaudė iki šimto šešiasdešimties ir pasakė:

– Mane apėmė jausmas, kad jus iš kažkur žinau. Gal jūsų nuotrauka neseniai buvo laikraštyje?

– *Savaime suprantama*, mano nuotrauka neseniai buvo laikraštyje, – atsakė Onas tokiu tonu, tarsi kažkas būtų paklauses, ar jis moka skaityti.

– Kokia proga?

– To nebežinote? Jau pamiršote?

– Pripažįstu, esu netobulas.

– Mano nuotrauka buvo publikuota laikraštyje, – pratarė Onas su vyriausiojo dvasininko autoritetu, – nes Upsaloje gavau garbės daktaro laipsnį.

– Mano pavėluoti sveikinimai. Gal galiu paklausti, už ką?

– Vadinas, ir to nebežinote. Sakysit, ką jūs apskritai žinot?

– Beveik nieko.

– Laipsnį skyrė už tai, kad iššifravau etruskų kalbą. Didžiausi pasaulio protai to nesugebėjo, net profesoriui Masimui Pelegriniui iš Romos nepavyko, tad reikalo ėmiausi aš.

Maksas linktelėjo. Dabar prisiminė. Didelis vyras su toga vaidindamas nustebusį, tarytum jam viskas būtų labai netikėta, priima diplomą iš ponios su berete.

Onas pažvelgė į vairuotoją.

– O jūs? – paklausė. – Kuo pats verčiatės? Neprisimenu, kad šiomis dienomis būčiau matęs jūsų nuotrauką laikraštyje.

– Koks nepraustaburnis, – atšovė Maksas. – Verčiuosi astronomija, – jis palenkė galvą į dešinę. – Ten. Leidene.

Onas pažvelgė į miestą, šiek tiek matomą iš už plikų laukų.

– Ar neturėjot čia pasukti?

– Ačiū Dievui, gyvenu Amsterdame. Tam ir turiu automobilį.

Onas atkišo ranką ir prisistatė:

– Onas Kvistas.

Maksas paspaudė ranką.

– Delijus Maksas.

3. Kelionė namo

Onas niekada neatsakinėjo į smalsuolių klausimus apie savo atradimą. „Pasiskaitykite, – sakydavo jis, – *Journal of Near Eastern Studies*¹⁰. Viršvalandžių nedarbu.“ Tačiau dabar, sulaukęs Makso klausimo, kaip jis iššifravo tą raštą, kantriai aiškino, jog neverta kalbėti apie iššifravimą, nes tą raštą visą laiką buvo galima perskaityti. Atrodė, didžioji dalis teksto užrašyta graikiškomis raidėmis, bet buvo neaišku, kokia kalba, tikrai ne graikų. Tarytum koks nors žmogus, nekalbantis graikiškai, būtų išmokęs šios kalbos abėcėlę ir bandęs skaityti „Iliadą“. Etruskai buvo italikų tauta, gyvenusi Toskanoje, dėstė jis, užkariautojai romėnai vadino juos *Tusci*. Lotynų kalboje knibždėte knibždėjo skolinių iš etruskų kalbos, tokių kaip *persona* – „kaukė“, bet tik kelių žodžių reikšmė buvo žinoma: „dievas“, „moteris“, „sūnus“. Bėda ta, kad ilgai trūko *bilingue*, Šampoljono Rozetės akmens – to paties teksto etruskų ir kokia nors žinoma kalba. Vadinasi, etruskai buvo susidūrę su graikais, bet tuo pačiu metu jų kalbos nebuvo susijusios. Etruskų kalba buvo fonetinė, jie rašė naudodamiesi graikiškomis raidėmis, taip pirmos gimnazijos klasės mokiniai graikiškomis raidėmis užrašo savo vardus, panašiai olandai savo kalbai pasirinko lotynų abėcėlę. Vadinasi, tauta maždaug devintame amžiuje prieš Kristų atkeliavo iš tokios vietos, kur būta ir graikų. Tačiau, – ir tai buvo lūžio akimirka, – buvo galima manyti, kad tai graikai kadaise perėmė etruskų abėcėlę, norėdami fonetiškai užrašyti savo kalbą. Žinoma, šis kelias atrodė tiesiog neįtikėtinas, kad juo būtų galima eiti, bet kaip tik šia kryptimi mąstydamas, remdamasis įvairiais archeologiniais radiniais, Onas ir prisikasė prie Kretos saloje vartotų kalbų: linijinio B rašto iš penkiolikto amžiaus prieš Kristų, prieš penkiolika metų iššifruoto jo velionio kolegos Maiklo Ventrio, ir linijinio A iš aštuoniolikto amžiaus, už kurio savo ruožtu slėpėjo semitų kalbų pamatas...

¹⁰ Artimųjų Rytų studijų žurnalas (angl.).

– Trumpai sakant, mano mielas Vatsonai, – pratarė Onas jiems važiuojant pro Schipholio oro uostą, – visaip derindamas, pasitelkęs dedukciją, didelę sėkmę bei išmintį, išsiaiškinau. Profesorius Pelegrinis mane vis dar laiko svaičiuotoju ir šarlatanu, bet tai pirmiausia parodo, kad jis pats autistas.

– Ką studijavai?

– Teisę.

– Teisę?

– Čia giminės liga.

– Bet visos tos kalbos...

– Šiaip pomėgis. Aš savamokslis, kaip ir didysis Ventris, tas pagal profesiją buvo architektas. Jei reikia, naują kalbą išmokstu per mėnesį. Sulaukęs trejų jau skaičiau.

– Kiek kalbų moki?

– Man prastai sekasi skaičiuoti. Turbūt tu čia talentingesnis. Kiek yra žvaigždžių?

– Dar nesame tiksliai nustatę. Beje, šis skaičius nuolat kinta. Jau vien mūsų šalyje Paukščių Tako galaktikoje yra koks šimtas milijardų žvaigždžių. Tiek pat, kiek žmogaus smegenų ląstelių.

– *Speak for yourself.*¹¹

– Be to, žinoma apie šimtas milijardų žvaigždžių sistemų už mūsų galaktikos ribų, maždaug tiek, kiek turiu smegenų ląstelių, taigi paskaičiuok. Vienutukas su dvidešimt dviem nuliais. Kiek yra kalbų?

– Saujelė. Maždaug penki tūkstančiai du šimtai.

– Ar supranti ir hieroglifus?

– Kokius hieroglifus?

– Egiptiečių.

– Jokių bėdų. Galiu ir kalbėti. *Paut neteroe her resch sep sen ini Asar sa Heroe men ab maä kheroe sa Ast auau Asar.* Išvertus būtų: „Dievų *paut* apsidžiaugė, kad atvyko Ozyrio sūnus Horas, Izidės sūnus, Ozyrio įpėdinis, jis išaukštintas širdyje, jo žodis galutinis.“

– Nieko sau. Kas tas *paut*?

– Ši vieta kebli, bjauru, kad kaip tik to paklausei. Pasak daugelio žinovų, žodis nurodo pirminę substanciją, medžiagą, iš kurios sukurti dievai; bet viskas dar sudėtingiau, nes „Mirusiųjų knygoje“ dievas kūrėjas teigia: „Nulipdžiau save iš pirminės medžiagos, kurią pats sukūriau.“ Tačiau nebevarginsiu tavęs šiais archajiškais paradoksis.

¹¹ Kalbėk už save (angl.).

– Man jie skamba gana moderniai, – atsakė Maksas. – Kur gyveni? Paleisčiau prie durų.

Paaiškėjo, jog abu gyvena centre, netoli vienas kito. Įvažiuavus į miestą Onas papasakojo, kad hieroglifus skaitė jau būdamas vienuolikos. Juos išmoko iš senos angliškos knygelės, nusipirktos už ketvirtį guldeno turguje, taigi pasitelkęs žodyną tuo pačiu metu įsisavino dar ir anglų kalbą. Tai nutiko paskutinę karo žiemą, kai alkis ir šaltis galutinai surietė jį į ožio ragą; prisipažinęs Onas ūmai susizgribo tokius dalykus pasakojantis visiškai svetimam žmogui. Dar būdamas jaunuolis namiškiams apie kalbų mokymąsi Onas niekada neprasitarė. Jam atrodė, kad šiek tiek pasistengę visi tą sugebėtų. Taip visada būna su talentu: rašytojas taip pat negali įsivaizduoti, kad kas nors negėtų rašyti. Kad jo talentas vis dėlto ne toks įprastas, Onas suvokė tik po karo su tėvais atostogaudamas Suomijoje. Jie kaip tik buvo savo viešbutyje Hamenlinos mieste, kažkur tarp liūdnyų ežerų ir spygliuočių miškų; išvykimo išvakarėse valgis buvo atšalęs ar kaip tik neleistinai karštas. Jo tėvas pasikvietė viešbučio vadybininką, tas, atrodo, išbarė padavėją; bet iš tikrųjų tepasakė, kad šiam nereikėtų imti į galvą tų šykščių sūriagalvių, nes rytoj jie išsibels pas savo kvailas tulpes ir vėjo malūnus. Išgirdęs šiuos žodžius, Onas paklausė, ar vadybininkui kartais nepasimaišė galvoje, kad taip kalba apie savo svečius, o gal jis norėtų savo makaule pajusti olandiškos klumpės kietumą? Visi neteko žado. Jis kalbėjo suomiškai! Po trijų savaičių! Finougrų kalba! Išvydęs apstulbusį tėvo veidą, Onas pagalvojo – na štai, aš ne prastesnis už tave, ekselencija.

– Negi tu *to* Kvisto sūnus? – paklausė Maksas.

– Taip, *to* Kvisto.

– Ar tik jis prieš karą nebuvo premjeras ar kažkas panašaus?

– Gal galėtum apie mano tėvą kalbėti ne taip atsainiai, Delijau Maksai? Ketveri Kvisto kabineto metai priklauso tamsiausiems žmonių laikams. Nyderlandų liaudis dūsavo, kęsdama teokratinį mano gerojo tėvelio terorą, bet apie savo gimdytoją nenoriu išgirsti nė vieno blogo žodžio, ypač iš tokio juokingo automobilio vairuotojo.

– Vis dėlto jis pargabeno mus namo, – pasakė Maksas ir sustojo. – Spėju, kad pats visai nevairuoja.

– Žinoma, ne! Kuo tu mane laikai? Vežiku? Yra dalykų, kurių negalima gebėti. Dar negalima, pavyzdžiui, mokėti tvarkingai įsidėti patiekalo šakute ir šaukštu, šiuos laikant vienoje rankoje, nes tada būtum padavėjas. Aišku, tu ir tą sugebi, bet toks ponas kaip aš nepra-

tęs pats apsitarnauti. Ponas kaip aš vos sugeba įsikrauti maisto abiem rankom, ir tai pusę dar išdrabsto ant staltiesės, nes taip ir dera.

Siauroje gatvėje apšviesti žibintų dabar jie geriau vienas kitą išvydo. Ono galva, Maksas buvo pernelyg išsipustęs, kad galėtų jį vertinti rimtai; vilkėjo kaip anglosaksų buržua: laisvalaikio švarku, lan guotais marškiniais; tokie drabužiai jam nepatiko ir brolių bei svainių spintose. Savo ruožtu Maksui susidarė įspūdis, kad Onas būtų visai tinkamas tipas sukti gatvės vargonėlius; be to, skusdamasis praleido paausius ir pasmakrę. Gal jis žvairas ar sugadino akis spoksodamas į savo ideogramas?

Onas pasiūlė nuvažiuoti iki Makso namų, tada jis pareisiąs. Jie du patenkinti konstatavo, kad gatvėje dar buvo žmonių ir namuose dar degė šviesos, kai Hagoje nebesimatė nė ženklo gyvybės. Maksas pastatė automobilį palei aukštą parko tvorą ir apsilvilo paltą; Onas pamatė, kad šis dar avi ir rudus *peau de suède*¹² batus. Jis norėjo atsi sveikinti, bet šį kartą pasiūlė Maksas:

– Eime, dar galiuką tave palydėsiu.

Nuo Leideno aikštės pusės skardėjo policijos sirenos, vėl kažkas vyko, greičiausiai paskutiniai demonstracijos prieš amerikiečius Vietname akordai.

– Ar ir tu garbės daktaras Upsalos universitete? – paklausė Onas. – Kaip aš?

– Tiek daug dar nesu pasiekęs.

– Tu *neturi* Upsalos universiteto garbės daktaro laipsnio? – pasibaisėjęs sušuko Onas ir sustojo. – Ar tokiam žmogui kaip aš apskritai verta su tavimi kalbėti? – staiga jis pakeitė intonaciją ir vis dar žiūrėdamas į Maksą pridūrė: – Ar žinai, kad tavo veidas labai keistas? Akys kietos kaip plienas, visiškai nesimpatiškos, o burna labai geidulinga, su tokia nenorėčiau rodytis viešumoje.

Maksas pakėlė akis į Ono veidą. Šis buvo beveik visa galva aukštesnis.

– Taip ir yra, – pasakė, padvejojęs minutėlę.

– Ne, vadinasi, taip *nėra*.

– Vadinasi, yra taip, kad *nėra*.

– Dar ta tavo nosis – geriau būtų ją visada nešiotis kišenėje.

– Medžioklinių šunų nosys visada ilgos, tokios geriau užuodžia.

Nepriimk asmeniškai, bet pekinai gera uosle nepasižymi. Ir, beje, ne-

¹² Zomšinis (pranc.).

su daktaras *cum grano salis*¹³, kaip tu, bet tikras, su diplomu ir viskuo, kas priklauso.

– Jau girdžiu. Tu – vienas iš tų stuobrių, manančių, jog pasiekimai yra vertingesni už talentą. Apie ką tavo disertacija?

– Vandenilio linijų lokaciją.

– Kas čia per daiktas?

– Tu nesuprasi. Tam reikia labai daug proto.

Maksas papasakojo, kad dirba astronomu observatorijoje Leidene. Neseniai jam pasiūlė įsidarbinti Kalifornijoje, Maunt Palomaro observatorijoje, kur jo buvusio bendradarbio iš Leideno, kvazarų atradėjo, dabar visi klausė; bet jį patį labiau domino radioastronomija, su ja ir naktį, ir dieną galėjai išvysti nematomus dalykus. Optiniai astronomai buvo išblyškę naktinėtojai, užplaukus debesims, jie galėjo vėl šokti ant dviračio ir prieš vėją minti namo; be to, naktis skirta daug malonesniems dalykams. Maksas dažnai važinėjo į Dvingelą Drentės provincijoje ir naudojosi ten esančiu radioteleskopu. Prie Vesterborke šiuo metu buvo statomas milžiniškas radioteleskopas iš dvylikos veidrodžių. Jis bus didžiausias pasaulyje, iš jo Maksas daug tikėjosi.

– Beje, ką tik prisipažinai, kad tau viskas prasidėjo per karą – apie save turbūt irgi pasakyčiau tą patį. Vidury miesto naktinė padangė būdavo tokia giedra, dabar tokia pasitaiko tik jūroje ar Maunt Palomare. Vienu metu gyvenau internate pas vienuolius. Kai tie naktimis koplyčioje giedodavo mišias, kartais pabusdavau ir įsitaisydavau prie lango. Trumpai tariant, man atrodo, šią profesiją pasirinkau dėl tų tylių naktų, žvaigždžių, dar ir grigališkojo choralo, ir karo. Gal todėl, kad žvaigždės su juo neturėjo nieko bendro, – ištaręs žodį „žvaigždės“, jis pažvelgė į dangų, bet dabar debesų paklotėje teatsispindėjo miesto šviesos.

– Vadinasi, namuose buvai auklėjamas katalikiškai. Ar vis dar esi katalikas?

– Namuose manęs niekaip neauklėjo.

– Tai kaip patekai į tą internatą?

Maksas nutilo. Jis pastatė savo smėlio spalvos *British Warm*¹⁴ apykaklę ir prilaikydamas pirštinėta ranka sulenkė jos atlapus vieną ant kito. Vienuoliai apačioje, koplyčioje:

Kyrie eleison, kyrie eleison,

¹³ Su grūdėliu druskos; su trupučiu humoro, nerimtas (lot.).

¹⁴ Angliškas vilnonis paltas (angl.).

*Christe eleison, Christe eleison.*¹⁵

Danguje – Didieji Grįžulo Ratai, Kasiopėja, Šiaurinė, aplink joje įstatytą ašį sukosi dangaus skliautas. Kur dabar jo motina?

Jis pažvelgė į Oną.

– Gal tau papasakoti?

Onas suprato užkliudęs jautrią stygą.

– Jei tai neskirta mano ausims, girdėti nenoriu.

Dabar jau ir pats Maksas nusistebėjo savimi. Ne, jis neturėjo ko slėpti, bet tai nebuvo ir noriai pasakojama istorija. Savo bendradarbiams ir draugams niekada nebuvo apie praeitį užsiminęs, ką jau kalbėti apie drauges, tiesą sakant, ir pats retai apie ją galvojo. Panašiai buvo su talentu, apie kurį ką tik kalbėjo Onas: kiekvienas žmogus, žinoma, unikalus, bet tą jis atranda tik kitam jį pamilus arba atvirkušiai, jei pats niekam nesuvirpina širdies, tad ir išskirtinės aplinkybės galėjo regėtis įprastos, tiesiog todėl, kad buvo tokios, kokios buvo; ir šiuo atveju jų išskirtinumą suvokdavai tik tada, kai tai pripažindavo ir kiti. Ir karaliaus sūnui ne iš karto aišku, kad gimtadienio proga ne visiems šalyje iškeliamą vėliava.

Kanalai buvo užšalę. Šešėliuotose gilumose žmonės dar čiuožinėjo pačiužomis; tylios žmogystės už nugarų sunėrusios rankas šaižiai brėždamos užšalusį vandens paviršių stabdydavo prie tiltų, kur ledas buvo nepatikimas. Kol jie žingsniavo per miestą – pro Valstybinį muziejų, per smiltainio tiltus, puoštus ketaus ornamentais, vaizduojančiais per kopas iš jūros atropojusias keistas pabaisas, – Maksas papasakojo, kaip jo tėvai dėl Pirmojo pasaulinio karo susitiko Amsterdame, kaip jie suartėjo, kaip išsiskyrė, kaip paskui su motina jis apsigyveno miesto pietinėje dalyje, už „Concertgebouw“ koncertų salės. Jo tėvas nebepanoro jų išvysti, o kilus Antrajam pasauliniam karui jam turėjo nutikti kažkas lemtingo. Tėvas atnaujino ryšius su draugais iš Pirmojo karo, kurie dabar, po *Anschluß*, buvo tapę svarbiais vokiečių generolais, o vienas – SS oberšturmbanfiureriu. Jis, Maksas, visa tai žinojo tik iš aplinkinių kalbų; pats niekada į jas nesigilino. Galbūt tėvas turėjo įrodyti savo provokišką nusistatymą. Juk jis vis dar buvo vedęs žydę, sutekęs savo rasę, net pradėjęs su ja vaiką, gal pirmiausia reikėjo tai ištaisyti. Pamažu jis tapo svarbiu verslo reikalingu su okupantais tarpininku, jo kontora išaugo į pusiau valstybinę įs-

¹⁵ Viešpatie, pasigailėk, Viešpatie, pasigailėk, / Kristau, pasigailėk, Kristau, pasigailėk. (Lot.)

taigą, besispecializuojančią vogti daugiausia iš žydų, ir per advokatą jis pranešė Evai Veis-Delijus, kad nori išsiskirti. Tačiau ši į prašymą nesureagavo: santuoka su ariju papildomai saugojo nuo deportacijos, gal net labiau nei auginamas jo vaikas. Tiesą sakant, skyrybų reikalavimas iš žmonos jau slėpė mirtiną smūgį. Kaip paaiškėjo po karo, į šį reikalą galų gale jis įtraukė savo tuometinius bičiulius.

Vieną 1942 metų rytą, pasakojo Maksas, tais metais jam sukaiko devyneri, mokyklos budėtojas iškvietė jį iš klasės; direktoriaus kabinete stovėjo karo policijos pareigūnas aukšta kepure su snapeliu, auliniais batais ir balta pečiajuoste. Maksui pasakė, esą jo motina netikėtai išvyko nežinoma kryptimi, o jis privalęs keliauti drauge ir susirinkti daiktus. Atvažiavęs prie namų, Maksas pamatė prie durų jau stovintį perkraustymo autobusiuką su milžiniškomis raidėmis ant šono *Puls*, jas iki šiol ryškiai atsiminė; pora vyrų kėlė į lauką tempė pianiną. Viduje vaikštinėjo daiktus į sąrašus surašinėjantys vyrai, žinoma, praleido dingusius savo kišenėse. Vokiečių niekur nesimatė, dalyvavo tik du savivaldybės policininkai. Viskas buvo suversta, motinos miegamajame visi stalčiai ir spintos atviri, drabužiai suversti į krūvas ant žemės. Maksui davė penkias minutes susirinkti savo daiktams, tada jį nuvežė į kažkokį katalikišką internatą. Vaikiškai nekaltai berniukas pasakė norįs pas tėvą: dar nežinojo, kad gimdytojui yra tikra rakštis. Jo seneliai, vieninteliai giminaičiai Nyderlanduose, buvo kažkur pasislėpę, jis nežinojo kur, nenutuokė ir to, kad tėvas jau buvo išdavęs jų adresą ir kad jie, taip pat kaip ir motina, per Vesterborko tranzitinę koncentracijos stovyklą bus išgabenti į Aušvicą, iš kur nė vienas negriš. Kolaborantas tapo karo nusikaltėliu. Visi Veisų pavarde turėjo būti sunaikinti, išrauti su šaknimis, vienas Dievas nežino, kas dar sulaukė tokios rūstybės. Po poros savaitių jį priglaudė senyvų bevaikių katalikų pora, šie net neketino reikalauti, kad berniukas prieš valgį persižegnotų. Vieną kartą su dviračiu jis dar pramynė pro savo buvusius namus: priekinės durys ir langai buvo užmūryti. Apie tėvą vėl išgirdo tik po karo, kai šį teisė, paskui dar vieną kartą – laikraštyje buvo trumpas pranešimas apie jo egzekuciją.

*

– Dieve šventas! – sušuko Onas. – Tai tu *to* Delijaus sūnus? Mano galva, tau turi būti daug atleista.

Jie vėl stovėjo Bažnyčios gatvėje. Žemų, siaurų namukų mediniai laiptai kilo į antruosius aukštus; akmeniniai leidosi į pusrūsius.

– Mano senelis klaidingai elgėsi per Pirmąjį pasaulinį, – pasakė Maksas, – tėvas – per Antrąjį, tad laikydamasis giminės tradicijų turėčiau visai kenkti per Trečiąjį, – prisidegdamas cigaretę jis šiek tiek pasuko galvą į šalį, įvertindamas praeinančios moters blauzdas.

– Ar mano akys manęs neapgauna, – paklausė Onas, – kad pirma papasakoji apie motinos mirtį, tada keistokai pajuokauji, galiausiai nužiūrinėji praeinančią moterį? Kas tu per žmogus?

– Toks, kuris nužiūrinėja praeinančią moterį, pasakodamas apie motinos mirtį. Beje, ir apie tėvo galą.

Onas dar norėjo šį tą pridurti, bet nieko nebesakė. Jam buvo nesuprantama, kaip žmogus gali taip ramiai kalbėti apie tokias patirtis. Jis pabandė išvaizduoti, kad paties motina būtų nunuodyta dujomis koncentracijos stovykloje, o tėvas po karo sušaudytas, bet vaizduotė nuvylė. Jo paties tėvas kaip įkaitas pusantrų metų prasėdėjo Buchenvaldo koncentracijos stovyklos VIP padalinyje, kur su kitais svarbiais asmenimis kūrė pokarinių Nyderlandų planus, pradėjo nuo „Ypatingosios teisėsaugos“ ir mirties bausmės, skirtos nebepataisomiems niekšams, grąžinimo. Ir abu jo broliai dalyvavo pasipriešinime. Sutrikęs Onas pažvelgė į Maksą. Žinoma, negalėjo būti nė kalbos, kad dabar jis būtų ištiesęs ranką, atsisveikinęs ir žengęs į vidų.

– Aš tave palydėsiu iki namų, – pasakė jis.

Kelias minutes žemiška naktimi jiedu žingsniavo tylėdami, supami Makso pasakojimo prišaukto seno žiaurumo, netikėtai vožusio it kumščio smūgis. Ir Maksas nustebo. Savo paradoksią istoriją jis papasakojo kitaip nei porą kartų anksčiau. Skirtingiems žmonėms tas pats dalykas pasakojamas kitaip, nes nevienodi ir klausytojai, bet dabar pasirodė, kad savo gyvenimą pirmą kartą papasakojo sau. Viską išklėjus jam palengvėjo tiek, kiek pasunkėjo Onui. Norėdamas nors ką pasakyti, Maksas ranka parodė į duonos trupinius, pabarstytus po medžiais.

– Pasaulyje dar yra gerų sielų.

Onas laukė, kad Maksas prabiltų pats, nesijautė ir galįs klausinėti jo praeities detalių.

– Nori, šį tą pasakysiu? Mano tėvas atsakingas už tai, kad taviškis gavo Nyderlandų pilietybę. Tai nutiko, kai jis vadovavo kabinetui, trečiajame dešimtmetyje.

Juokdamasis Maksas pažvelgė į Oną.

– Dar viena graži mus jungianti gija. Ar jis dar gyvas?

– *Aišku*, jis dar gyvas. Mano tėvas niekada nemirs.

– Kada nors papasakok. Didžiausia visos karjeros klaida.

Onas norėjo atsakyti, esą tokiu atveju ir jo tėvas nusipelnė kulkos, bet susilaikė, nebuvo tikras, kad net jam būtų leista taip lengvabūdiškai juokauti, nežinojo, kokio storio ledo sluoksniu apsisupęs šis vyras. Gal po juo slypi kažkas visai kita?

– Jei tavo motina buvo žydė, vadinasi, tu taip pat žydas? – ištaręs žodį „žydas“, Onas pasijuto nejaukiai. Gal po visko, kas įvyko, į burną jį imti galima tik žydams, gal jis tapęs tabu, bet ne jau iki šiol turi leistis vadovaujamas fašistų?

– Pasak rabinų, taip. Pasak nacių, dėkui Dievui, tik pusžydis, antraip nebūčiau išgyvenęs. Beje, galima smalsauti: kuria puse aš žydas? Viršutine? Apatine? Kaire? Dešine?

– Naciai buvo biologai. Jiems buvai tarsi atskiestas žydas: į tavo žydišką vyną pripilta penkiasdešimt procentų arijų vandens.

– Ar tik tai nepagadino mano kokybės? – juokdamasis paklausė Maksas. – Beje, ar žinai, kodėl taip yra – kad, pagal ortodoksus, esi žydas tik turėdamas motiną žydę, ir ne, jei tavo tėvas žydas?

– Paaiškink.

– Ir tai susiję su biologija. Nes vyras niekada negali būti šimtu procentų tikras, kad vaiką pradėjo jis. O motina, kartais net nežinodama, kas tėvas, visada tikra dėl vieno dalyko – kad ji motina.

– Štai ir paaiškėjo – moteris dera vertinti kaip nepatikimas melages. Maksas prapliupo juoktis.

– Gal tu netyčia vedęs? Turi vaikų?

Onas nudžiugo, kad tamsus debesis nuslinko.

– Vaikų! Aš – vaikų! Aš ne toks žiaurus. Jei nori žinoti, kartais apsistoju pas draugę. Dar viena gera duonos trupinius barstanti siela. – Jis nusprendė neklausti Makso erotinio statuso, nes greičiausiai ir jį būtų pernelyg baisu išgirsti. – Beje, ar nesakei, kad 1942 metais buvai devynerių? Tada mes gimėm tais pačiais metais. Kada tavo gimtadienis?

– Lapkričio dvidešimt septintą.

– O mano – lapkričio šeštą. Tad nuo šiol laikysiu tave savo jaunesniuoju bičiuliu, galinčiu iš manęs dar daug ko išmokti. Nors palauk... – jis sustojo. – Aš gimiau trim savaitėm per anksti: vadinasi, mes pradėti tą pačią dieną!

Nustebę jie pažvelgė vienas į kitą.

– Tą pačią akimirką! – suriko Maksas.

Abu, ir vairuotojas, ir keleivis, pasijuto supratę, kodėl taip nustebo susitikę, apėmė jausmas, kad visada vienas kitą pažinojo. Jie iškilmingai ištiesė vienas kitam ranką.

– Tik mirtis mus išskirs, – ištarė Maksas didingu tonu, kuris jam priminė Vinetu ir Old Šaterhendą. Tą pačią akimirką atmintyje iškilo indėnų knygoje tokia dažna kraujo priesaika: prisiekiantieji įsipjau-davo pirštą ir vieną prie kitos prispausdavo žaizdas. Jis jau žiojosi sa-kyti „Tiesą sakant, mums reikėtų...“, bet nutilo.

Jiedu vėl atsidūrė prie Makso namų įspūdingoje Vosijaus gatvėje ir susitarė susiskambinti rytoj. Maksas pasiūlė pavežti Oną namo maši-na, bet tas atsisakė. Išsiimdamas raktų ryšulį, Maksas dar pažiūrėjo, ar Onas atsisuks ir pamojuos, bet tas neatsigrėžė. Ieškodamas namų raktą jis vėl išvydo savo kairį delną, pilną pripaišytą ratukų ir kryžių.